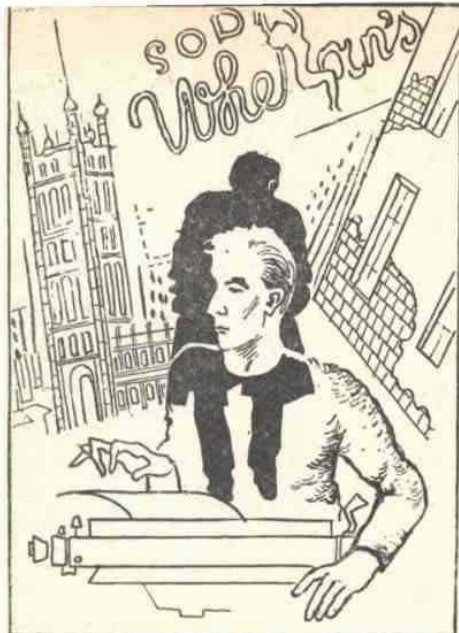

Ніколас МОНСАРАТ

СХОДЖЕННЯ НАГОРУ

Оповідання

Я розбрав свою пошту, що відтоді, як я видав свою останню велику книжку, означало добру годину зосередженої праці. Після дльових листів я брався за листи від друзів, потім — за листи від незнайомих мені людей, потім — за листи-прохання.

Найбільше подобалося мені мати справу з листами від незнайомих людей.

— «Шановний містере Джеймс,— диктував я.— Дякую за ваш відгук на мою книжку. Я дуже радий, що вона припала вам до серця. Ваш лист був приблизно двохтисячним з тих, які я отримав, але він здався мені одним з найкращих. (Не знаю чому, але таким мені здався чи не кожен подібний лист.) Бажаю вам усіляких успіхів. Із щирою повагою...»

Секретарка поставила крапку в своєму нотатнику й підвела голову, чекаючи.

— Це останній з нормальних листів,— сказав я.— На черзі — залишки.

«Залишками» ми з нею називали листи-прохання.

— Лише чотири! — здивувалася вона.— З кожним днем їх надходить усе менше.

— Жахлива напасть минає... «Шановний містере Кінг,— почав диктувати я,— дякую за ваш лист. Щиро вам співчуваючи, я, проте, на жаль, змушений відмовити вам у позичці, якої ви просите. З повагою...»

— «Шановний містере Джордж,— диктував я далі після короткої паузи.— Дякую за ваш лист. Однак вважаю себе некомпетентним у справі патентування винаходів і тому не можу підтримати описаний вами спосіб використання побутової води. З повагою...»

Ніколас Монсаррат (нар. 1910 р.) — сучасний англійський письменник, автор близько десяти романів, що мали значний успіх у англомовного читача, а особливо — «Жорстоке море» (1951). Публіковане оповідання — із збірника «Корабель, що помер від ганьби» (1959).

«Шановна міс Кроуфорд,— знов почав диктувати я,— дякую за ваш лист. Щиро вам співчуваючи... ні, це вже було!.. Хоча я розумію становище, в якому ви опинились, я, на жаль, не зможу допомогти вам. Як ви знаєте, для цього існують відповідні заклади. З повагою...»

Я почув, що моя секретарка зітхнула.

— В чому річ? — запитав я.— Може, я відповів надто різко?

— Бідолашна дівчина,— сказала секретарка.— Це був дуже сумний лист.

— А мені він здався найфальшивішим з усіх.

Моя секретарка знову зітхнула. «Від чоловіків усе зло,— здавалося, хотіла вона сказати,— а потім вони ще й стають байдужими».

— Скільки? — запитав я.

— Фунтів двадцять.

Тепер зітхнув я.

— Фунтів двадцять? Господи! Якщо я даватиму по двадцять фунтів кожному, хто попросить у мене грошей, я через тиждень залишусь без пенса в кишені.

— Не залиштесь, — сказала секретарка.— Та й не всім ви даватимете по двадцять фунтів. Я сама подбаю про це.

Уже не вперше захотілося мені розрахувати свою секретарку, але я знав, що ніколи не зроблю цього. Незважаючи на її докучливе втручання в мої думки, мою роботу, мої знайомства й моє життя, вона виконувала свої обов'язки надто добре, щоб розлучитися з нею.

— Гарзд,— сказав я.— Нехай буде по-вашому. Ви напишете лист, а я випишу чек.

Вона зробила позначку в нотатнику, і я помітив, що вона ледь усміхнулася.

Потім підвела голову, чекаючи дальших розпоряджень.

— «Шановний містере Чаттертон...» — почав був я і раптом заткнувся. Щодо цього листа, то я не був певен. То було відверте прохання позичити грошей, на яке я, звичайно, збирався відмовити. Але мені стало чогось трохи ніяково. Цей лист нагадав мені про власне минуле. Я знову перебіг його поглядом.

«Шановний сер, — було в листі, — я пишу книжку і майже помираю з голоду. Я впевнений, що це буде добра книжка, але якщо я не роздобуду трохи грошей, то навряд чи доведу її до кінця. Спочатку заберуть мою друкарську машинку, а потім прийдуть і по мене. Якби вам сподобалося те, що я написав досі, чи не погодилися б ви допомогти мені? З повагою, Алан Чаттертон».

Я тримав листа в руці, пригадуючи своє далеке минуле. Навряд, щоб я сам написав коли-небудь такого листа, але він нагадав мені про ті грікі й чудові часи двадцятирічної давності, коли я мучився над своєю першою книжкою, од саме як він, коли сушив собі голову над тим, чи встигну я написати книжку, перше ніж помру з голоду, — звучить трохи мелодраматично, але саме так воно й було.

Лист Чаттертона нагадав мені багато чого: злиденну комірчину в Паддінгтоні, злидні, вбогі обіди з чаю та хліба з джемом, сумніви, розпач і хвилини шаленої радості, що ставали винагородою за всі страждання. І ніхто не допоміг мені в такий спосіб, у який благав мене допомогти йому Чаттертон. Але багато друзів поставилися до мене співчутливо — навіть більше, стали моїми рятівниками. Може, в Чаттертона немає таких друзів. Може, він і справді хоче писати. Може, моя допомога не виявиться даремною. І я продиктував:

— «Шановний містере Чаттертон, — слова вилітали в мене мовби самі собою, хоча ще мить тому я збирався сказати протилежне, — зателефонуйте мені в будь-який зручний для вас час і приносьте ваш рукопис, як ви й хотіли зробити».

Молодик, який увійшов до мого кабінету через кілька днів після того (він був непоганий із себе, і тому погляд моєї секретарки затримався на ньому), точнісінько відповів моєму уявленню про нього: він і справді нагадав мені про мої давні відчайдушні спроби заробити собі на прожиток літературною працею.

Алан Чаттертон був високий, худорлявий і бідно вдягнений. Він здавався голодним, але водночас і гордим із цього — так, ніби всі справжні псьменники мають бути голодні.

Гість трохи затримався біля дверей, роздивляючись мій кабінет — розкішно змебльований, затишений, чудове місце для праці та роздумів. На його обличчі промайнула стримана посмішка. Я добре знав, що він у цю мить подумав. Він зневажає багатство, сміється над мирсь-

ким успіхом. Пригадую, і я колись саме так дивився на оселі своїх приятелів, яким пощастило більше.

Ми потиснули один одному руки.

— Було дуже люб'язно з вашого боку погодитися на зустріч зі мною, — сказав він. Його голос звучав невимушено й приязно, — мабуть, так він говорив лише тоді, коли хотів сподобатися.

— Мене зацікавив ваш лист, — пояснив я і жестом запросив його сісти в глибоке крісло навпроти. — А зараз розкажіть мені трохи про себе й про вашу книжку.

Його історія була мені добре знайома, та через це вона анітрохи не прогала в моїх очах. Алан Чаттертон мав двадцять два роки, батьків у нього не було, грошей — теж, він де тільки не працював, але над усе прагнув писати. Тепер (він уже писав про це в своєму листі до мене) він бере участь у своєрідних перегонах — сподівається встигнути написати книжку, перше ніж помре з голоду.

— А що ви розповісте про саму книжку? — нагадав я.

— Книжка буде справді чудова. — В його голосі бриніла впевненість, але в ній нічого не було від нахабства. Сірі очі, що дивилися в мої, були сповнені відвертості й довіри. — Тут у мене рукопис, — поплескав він долонею пошарпаний портфельчик, — тобто чверть усього задуму, яку можна переглянути. Гадаю, вам сподобається. Я впевнений, що сподобається.

— Коли ви сподіваєтеся закінчити всю книжку?

— Десь через півроку.

— І весь цей час... — Я завагався, добираючи потрібні слова. — І весь цей час ви потребуватимете допомоги?

Чаттертон анітрохи не знітився.

— У мене порожні кишені, — відверто сказав він, — але я повинен закінчити книжку. Позичте мені трохи грошей — і я якось викручусь.

— А якщо книжку не приймуть?

— Я впевнений, що все буде гаразд і моя книжка матиме успіх... — Він поглянув довкола з тим самим напівзневажливим, напівзаздрісним виразом. — Не менший, ніж ваша остання. Яким тиражем її видали?

— Десь півмільйона примірників. — Мій голос мимохіть прозвучав самовдоволено. — І майже стільки ж у Америці.

— Якби мені пощастило, як оце вам! — засміявся він.

Я визнав за потрібне поправити його.

— Пощастило — не зовсім те слово, — суворо зауважив я. — Я двадцять років учився писати. Це — лише наслідок.

Я відчув, що мої слова пролунали не тільки суворо, а й трохи бундючно, і мій здогад на мить відбився в очах Чаттертона. Проте їх вираз швидко змінився.

— Пробачте, — ковзаючо перепросив він, наче раптом скинув із себе оту свою зарозумілість і став на якусь мить значно молодшим. — Певня річ, на це пішло чимало зусиль. Але все одно — мільйон

примірників! Оце успіх! Скільки ви писали свою останню книжку?

— Два роки, — сказав я. — І двадцять років учився. Я теж був... — На мить я затнувся. — Я теж жив у таких злиднях, як ви.

Він зацікавлено подивився на мене.

— Справді? Хотілося б коли-небудь почути про це.

Трохи згодом, коли Алан Чаттертон пішов, я переглянув його рукопис. Написано було не багато, він явно перебільшив, твердячи, що це одна чверть майбутньої книжки. Але те, що вже було зроблено, мені справді сподобалось. Зрештою, він мав хист, а деякі місяця були просто чудові. І задум, нехай і не зовсім оригінальний, обіцяв багато. Ще не дочитавши до останньої сторінки, я вже вирішив допомогти йому. Я не міг пояснити собі ні тоді, ні згодом, наскільки вплинула на це рішення щира зацікавленість Чаттертона моєю власною творчістю.

— «Шановний містере Чаттертон, — диктував я того ж таки вечора, — ознайомившись із чернеткою вашого рукопису, я вирішив позичити вам невелику суму до остаточного завершення книжки, беручи до уваги той факт...»

Закінчивши диктувати, я помітив, що моя секретарка явно задоволена мною.

— Такий симпатичний юнак, — сказала вона. — Певне, він багато вистраждав... Ви звернули увагу на його очі?

Моя згода підтримувати іскру життя в Алані Чаттертоні (бо сума позички була досить скромною) до повного завершення книжки стала початком дуже цікавих відносин. Ми не так часто бачилися, бо кожен з нас писав свою «дуже важливу» книжку; врідки-годи він телефонував мені, а іноді — хоча зплином часу дедалі рідше — навідувався до мене. Щодо книжки, то нібито все йшло гаразд. Складніше було із сучасними фінансовою стороною наших відносин. Я влаштував так, щоб мій банк щомісяця виплачував Чаттертону невелику суму. Цього досить, вирішив я, щоб він міг прожити, але замало для дурочків. Та незабаром він став просити більше. Він робив це так ненав'язливо і наводив такі слушні аргументи, що мені незручно було відмовити йому. Зрештою, хіба я не пообіцяв підтримувати його? А вартість життя виявилася більшою, ніж він сподівався. Треба було купувати деяке канцелярське приладдя, нові стрічки для друкарської машинки. Квартирна плата підвищилася. Його черевки потребували ремонту. Було б непогано навідатися до зубного лікаря.

Я знав зі свого власного досвіду, що все це справді буває і буває невідкладним, що прикрі уколи злиднів сплутують людину по руках і ногах і можуть убити в ній письменника. Іноді такі злигодні сприяють натхненню, але Чаттертон був людиною іншого типу.

— Зараз я працюю над найскладнішою частиною книжки, — скаржився він мені, — а хіба можливо зосередитись,

коли весь час думаєш про гроші? Якби він додав ще кілька фунтів на місяць, це повністю змінило б справу.

Того першого разу я пішов йому назустріч без довгих вагань. Цьому сприяло почуття відповідальності за свою обіцянку, а крім того, мені лестило, що доля молодого письменника цілком у моїх руках. Та з часом його прохання почастишали, і в мене виникли сумніви.

Якось він попросив гроші на відпочинок. Мовляв, у Лондоні спека, в його кімнаті душно, дратує вуличний шум. Було б непогано трохи розвіятися. Кілька десятків фунтів для відпочинку на узбережжі — і він став би іншою людиною. Чаттертон дізнався з газет про те, що сам я недавно відпочивав місяць на півдні Франції. Це нагадування обурило мене.

— Авжеж, я справді побував у Південній Франції, — сказав я, — мені теж потрібен відпочинок, адже я працював, як раб, протягом цілого року і нещодавно дописав свою нову книжку. Вже хто-то, а я таки заслужив на відпочинок, і...

— Господи, — вигукнув він, — та я зовсім не те мав на увазі! Я тільки хотів сказати, що ви, як ніхто інший, можете зрозуміти, як я почувую себе, безвізною сидючи в Лондоні в таку спеку, та ще й без надії вирватися звідси. Зовсім не дивно, що ви поїхали на Антібський мис. Якби я тільки міг хоч півмісяця відпочити в Ремсгейті...

Не знаю, чи то Чаттертон випадково заціпав відповідні струни, чи йому просто щастило. Хай там як, але й цього разу він домігся свого. Я відповів, що обміркую його прохання. Трохи згодом моя секретарка зауважила, що Чаттертон здався їй хворим і виснаженим.

— Йому потрібен відпочинок, — сказала вона, дивлячись мені у вічі, — і тоді він посвіжіє і засмагне, як-от ви...

Наступного дня я надіслав Чаттертону чек на п'ятдесят фунтів.

Коли він повернувся в Лондон, то за телефонував мені й подякував за відпочинок. Мовляв, це було просто чудово, він немов наново на світ народився. На кілька тижнів він зник, та потім знову став навідуватися. Його візити завжди мали одну й ту саму мету. То домовлявся знову підвищити плату за помешкання, то виникла потреба купити пальто, щоб захиститися від осінньої холоднечі. Нарешті він прийшов з проханням, водночас сміховинним і невідкладним: йому потрібна нова друкарська машинка.

— То ви вже спрацювали вашу стару? — уциливо запитав я.

Він лагідно всміхнувся.

— Вона просто на ладан дихає.

— А як книжка? Майже готова?

— Ну, не зовсім так... Але робота посувається.

— Я хотів би побачити її.

— Гадаю, що не варто. — Але, помітивши вираз мого обличчя, він у ту ж мить додав: — Річ у тім, що мені хотілося б показати її вам тільки в завершеному вигляді. — Він знову обдарував мене своєю щирою усмішкою. — Мені якось ніяково принести вам спру писаннню.

— І довго ще ви збираєтеся її кінчати?

— Ще кілька місяців. Ви були дуже чуйні до мене... Якби тільки я мав змогу купити нову друкарську машинку, справа пішла б значно швидше... Повірте, я все поверну... Якщо хочете, ми складемо письмову угоду.

— Мені це не потрібно. Я лише хотів би побачити готовий рукопис.

— Незабаром ви його побачите.

Та до кінця року книжку так і не було написано. На той час (мишолові я вів підрахунок) я називався Аланові Чаттертону десь із тисячу фунтів.

Я знову довго його не бачив, і далі одержуючи регулярний банківський звіт, який підтверджував виплату щомісячної суми Чаттертону. Я сподівався, що нова друкарська машинка (значно краща за мою власну геть розбиту реліквію) робить своє діло. Але десь у травні він знову з'явився до мене.

Коли він переступив поріг мого кабінету, я майже не сумнівався, що й цього разу він проситиме грошей. «Цікаво, — дещино посміхнувся я подумки, — що ж він вигадася тепер? Навряд чи це буде ще одне пальто, але чом би йому не захотіти нової відпустки...»

Він з'явився з властивим йому виразом скромності й нерішучості, крзь який, однак, проступала впевненість у своєму праві розраховувати на мою допомогу. Проте він не одразу заговорив про гроші, а спочатку повідомив, що книжка успішно посувається до завершення. Потім поговорив про погоду, про лондонську метушню, про нову хвилю злочинності, далі схвально відгукнувся про мою власну творчість. І зовсім несподівано, саме в ту мить, коли я перебував під враженням якогось його компліменту, він сказав:

— Слухайте, я потрапив у скрутне становище. Я змушений одружитися.

— Одружитися! — пригломшено вигукнув я. — Але як ви можете одружитися? У вас же ні певні за душею!

— Що правда, то правда. Але, повірте, я змушений. Дуже шкода, але це так.

— Розкажіть!

І він розповів мені все. Історія виявилася надто банальною, щоб я визнав за потрібне переповідати її вам. Усе зрештою зводилося до того, що він мені вже сказав. Він змушений одружитися — і то негайно.

Я добре вилаяв його, він спокійно вислухав усе, і коли я вгамувався, сказав:

— Пробачте мені, але я подумав, що краще сказати вам усе навпростець. Я вже давно ношу на собі цей тягар. Якщо я не викручуся з цієї пригоди, то сумніваюся, чи взагалі коли-небудь закінчу книжку.

На мене мов хтось хлопнув холодною води, — певне, цього він і домагався, сказавши свою останню фразу. Одна річ була назвати його дурнем і зовсім інша — залишити його самого виплутуватися зі своєї халепи, що я збирався спочатку зробити. Я зрозумів, що, покинувши Чат-

тертона в цю важку для нього хвилину, я втрачу не тільки гроші (а на той час я вже позичив йому до тисячі трьохсот фунтів), а й усі мої сподівання на нього, усі надії на його талант. Це була б надто велика втрата для мене.

Наче прочитавши мої думки, Чаттертон сказав:

— Я щиро шкодую, що все так сталося, але в мене є до вас пропозиція. — Він понижорив у внутрішній кишені піджака. — Якщо ви допоможете мені й цього разу, я відступлю вам половину права на книжку. Я вже тут написав щось подібне до угоди. Це єдине, що я можу запропонувати вам.

Не знаю чому, але цей його вчинок зворушив мене. Хоча Чаттертон і повівся як останній йолод, але душа в нього була добра. Він сам ускочив у халепу і тепер прагнув гідно викрутитися, причому це стосувалося не тільки дівчини, а й мене. Я взяв той папірець, згідно з яким половина прибутків від опублікування книжки без усяких «але» переходила до мене. Там була дата й підпис. Перед тим як погодитись, я якусь мить вагався. Досі ні я, ні Чаттертон не обумовлювали наші стосунки суто діловими угодами. Я просто сподівався, що, коли книжка вийде друком і матиме успіх, на який ми обидва розраховували, Чаттертон поверне мені позичені йому гроші. Якщо я прийму його пропозицію, то віднині наші взаємини матимуть зовсім інший характер. Мені зовсім не була потрібна половина його гонорару, але я хотів, щоб він закінчив книжку, щоб справдив мої надії, простував мої сумніви і повернув мені борг. Тому я вирішив зловити його на слові й прийняти угоду. Взявши на себе таку відповідальність, він, можливо, серйозніше поставиться й до своєї роботи.

— Скільки вам треба? — запитав я.

Він подивився на мене, витираючи підборіддя пальцем.

— Нам потрібна невеличка квартира, — повільно мовив він, — щоб жити в нормальних умовах. І досить простора, щоб я міг працювати в ній. Скажімо, п'ятсот фунтів...

Я не часто відвідую ресторани, в яких тапцюють, не кажучи вже про такі, як клуб «Двісті», де збирається занадто шикарна — як на мене — публіка. Я не бачу глузду в тому, щоб результати цілого тижня важкої праці витратити на один обід, а надто, коли пихатий метрждотель починає дивитися на вас косо, якщо ви осмілілися двічі подікавитися цінами в меню.

Але випадок і запрошення одного багатшого за мене приятеля привели мене в клуб «Двісті» десь через кілька днів після останньої зустрічі з Чаттертоном. Поки мій приятель здавав своє пальто в гардероб, я вийшов на балкон подивитись униз на залу і перший, кого я побачив, був Чаттертон. Він сидів на чільному місці великого святкового столу, накритого на всім персон, серед яких були чотири гарненькі блондинки. На столі впадала в око ціла батарея пляшок шампансь-

кого. Мій протезе напівлежав у м'якому кріслі і віддавав розпорядження офіціантові, який доглядливо ловив кожне його слово. В тому, як він жестикулював сигарою, було щось особливо аристократичне.

Офіціант пробігав повз мене виконувати замовлення. Я запитав його, показуючи вниз:

— Чи ви часом не знаєте, як звати отого джентльмена?

— Знаю, сер., — відповів він. — Це — містер Чаттертон. — А що запитальний вираз не зійшов з мого обличчя то офіціант додав: — Він письменник, сер... І наш частий гість.

Я ще кинів від справедливого обурення, коли, на мій наполегливий виклик, Чаттертон наступного ранку приїхав до мене.

Вночі гнів не дав мені склепити очі. Саме щось у вигляді Чаттертона, який спокійно розважався в розкішному нічному клубі, зачепило мене за живе. Я вирішив покласти край усій цій історії.

Якихось двадцять років тому я борсався в зльіднях, закінчуючи свою першу книжку. Саме завдяки цим священним спогадам я вирішив подати руку допомогти Чаттертону в його творчій спробі. Я допомагав йому вісімнадцять місяців, я підтримував у ньому іскру життя під аккомпанемент тисячі восьмисот фунтів, п'ятсот із яких я дав йому на одруження та квартиру. І вже через чотири дні я застаю його в одному з найдорожчих нічних клубів Лондона, надто шинкарному навіть для мене. Більше того, офіціант назвав його «частим гостем».

Коли увійшов Чаттертон, я сказав йому напрямки:

— Учора ввечері я був у клубі «Двісті» й бачив вас там. Що ви мені на це скажете?

В нього вистачило совісті напустити на себе здивований вигляд.

— Справді? — перепитав він і одразу ж додав: — То була моя весільна вечера.

— Не схоже... Ви добре знаєте, я дав вам п'ятсот фунтів на те, щоб виручити вас із халепи, а не на нічні клуби або щось таке.

— Це було лише раз.

— Ні, не раз! — гримнув я. — Офіціант сказав мені, що ви там частий гість.

— Стежите за мною? — нахабно запитав він.

— То вже не ваше діло. Я вимагаю пояснень.

— Але ж це — досвід, — виправдовувався Чаттертон. У його поведінці було щось нахабне й водночас безтурботне, ніби він розумів, що притиснутий до стіни. — Все це не пропаде марно... Бо має відношення до книжки, яку я пишу.

— Я хотів би нарешті побачити ту книжку.

— Лишилося зовсім небагато.

— Але ж ви пишете її чортзна як довго! — Я дивився на його нахабне обличчя, на байдужу позу і раптом мене охопила несамоविта лють: — Я дав вам

більш як тисячу вісімсот фунтів, — зі злістю сказав я, — для того, щоб підтримати вас і дати вам змогу закінчити книжку. Але тепер я зрозумів, що ніякої книжки немає і ніколи не буде. Бо ви витратили мої гроші на розваги з ресторанными гультьяями.

Після тривалої мовчанки він сказав:

— Ви заробили багато тисяч на своїй останній книжці і, певно, матимете не менше, коли вийде наступна. А мені ви докоряєте мізерним боргом тоді, коли я працую над чимось справді вартісним. — Зневажлива посмішка скривила йому губи і він докинув: — І чого ви, власне кажучи, турбуєтесь? Адже ви маєте свою частку, хіба не так? Я вже віддав вам половину прав на книжку. Чого ж вам ще треба? Забрати все?

Ми довго дивилися один одному у вічі, і наша приязнь, наша взаємна повага танула, як весняний сніг.

— Мені треба, щоб ви були чесні, — повільно сказав я йому. — Я хотів дати вам змогу писати, справді писати, а ви тим часом розважалися моїм коштом у нічних клубах. Я давав вам гроші заради книжки, яка так і загинула у вашій душі.

— Але я ж пояснив вам, що мені потрібен цей досвід.

— Бачив я ваш досвід. Йх було чотири, й усі — блондинки. А я якраз перед тим дав вам п'ятсот фунтів, бо повірив, що ви опинилися в безвихідному становищі.

Мені стало важко говорити, обурення здавало горло. Я підійшов до письмового столу, дістав так званий «контракт», згідно з яким я мав одержувати половину прибутків від книжки, і розірвав його навпіл, потім це навпіл!

— З вами покінчено! — закрячав я. — І з вашою триклятою книжкою теж, якщо взагалі можна говорити про якусь книжку. А зараз забирайтеся геть!

— Ви пошкодуєте, — спокійно мовив він. — Вам лишилося потерпіти зовсім недовго.

— Я вже шкодую. Я вірив вам півтора року і за цей час пустив прахом майже дві тисячі фунтів!

— Гроші, гроші, гроші, — зневажливо сказав він. — Можна подумати, ви зробили на мене ставку, мов на коня, і програли. Сподіваюся, я ніколи не стану схожий на вас.

— Не хвилюйтеся, — запевнив його я. — І через сто років не станете. А зараз забирайтеся геть і щоб я не бачив вас більше ніколи!

Перш ніж викинути з голови Алана Чаттертона, я протягом двох тижнів обережно наводив довідки серед своїх друзів, що лише підтвердило мої побоювання. Перш ніж остаточно втратити інтерес до цих розшуквань, я встиг дізнатися, що принаймні двоє моїх приятелів були одурені в такий самий спосіб. Очевидно, Чаттертон і на них напустив туману своєю книжкою. За два останні роки вони дали йому не одну сотню фунтів.

Але можливо, що я та інші самі зіпсували Чаттертона і своєю широю добродійністю вбили книжку в зародку. Адже

та невеличка частина рукопису, яку він мені показав, давала всі підстави сподіватися на талант.

Я виступав з лекціями за межами Англії, коли вийшла друком книжка Чаттертона. Я вперше дізнався про це у своєму клубі ввечері того ж таки дня, коли повернувся до Лондона. Стефенсон, мій товариш по перу, який теж зробив свій внесок у фонд Чаттертона, зустрів мене в холі.

— Здається, ми такі сприяли появі знаменитості, — весело мовив він.

— Яким чином?

— Хіба ти не знаєш? Я кажу про Алаба Чаттертона.

— А що з ним таке?

Приятель витріщився на мене.

— То ти нічого не чув про його книжку? А я гадав, що не лишилося такої людини в Англії. Схоже на те, що його книжка стане сенсаційним бестселером. Де ти був останнім часом?

— Виступав з лекціями, — відказав я. — Потім довго й нудно добрався додому з Кейптауна. Я не читав англійських газет майже чотири місяці.

— Ти не багато втратив, — зауважив він, — але тебе обминула звістка про появу книжки Чаттертона. На її долю припало все, що тільки може припасти. Перший приз Книжкового товариства, титул найкращої книги місяця в Сполучених Штатах. Її визнали кращою з кращих кілька місцевих газет, вона стала сенсацією. Гадаю, що вже продано близько двохсот тисяч примірників.

— Боже праведний! — вихопилося в мене. — А я навіть не вірив, що книжка існує, і тим більше — що вона справді чогось варта!

— Вона розійшлася тиражем у двісті тисяч примірників, — сказав Стефенсон, усміхаючись. — Я отримав від Чаттертона чек на всю суму, яку він у мене позичив. І повір мені — це справді вартісна книжка.

— Я ще не встиг переглянути свою пошту, — сказав я. — Не виключено, що й мені він надіслав чек.

— Не сумнівайся, — щиро запевнив мене Стефенсон. — І хай там що казав ти мені про Чаттертона — легковажний, гультай і таке інше, — але він виявився чесною людиною, хіба ні?

Події відбувалися, неначе в «Алісі у Задзеркаллі». Вдома я знайшов чек, на якому стояла дата минулого місяця, він був виписаний на суму тисяча вісімсот п'ятдесят три фунти. З чеком надійшла також листівка, на якій було лише: «Дякую. А. Ч.» Я відчув себе дурнем. Це відчуття посилювалося, коли наступного дня я роздобув його книжку й почав читати.

Там було все, що вже розповів мені Стефенсон, і навіть більше. Вона заслуговувала всі свої двісті тисяч проданих примірників (судячи з усього, тираж мав подвоїтися найближчим часом), заслуго-

увала тієї хвали, яка чулася всюди. У книжці було дещо з того рукопису, який Чаттертон колись показав мені. Але з тієї зернини роман було розвинуте в широкопанорамну і яскраву картину сучасного Лондона, від Палати лордів до вантажників з Едвард-роуд, з цілою низкою образів і сотнями сцен. За своїм розмахом роман нагадував Діккенса, спостережливість автора здавалася просто феноменальною. Чаттертон, мабуть, наполегливо працював над своїм романом довгі місяці, а може, й роки. Весь той час, коли я позичав йому гроші, коли шкодував, що викидаю їх на вітер, він працював, не даючи собі й хвилини перепочинку, спостерігаючи, мандруючи, занотовуючи свої враження, обмірковуючи наступні епізоди книжки з наполегливістю цілеспрямованої людини. Тепер я зрозумів, що йому справді було необхідно бувати в нічних клубах Лондона. Ця сторона столичного життя з її зовнішнім блиском і бляклим, іноді навіть шахрайським, підспідком була зображена просто чудово. Ці епізоди відігравали значну роль у романі. Не дивно, що Чаттертон так розлізвся тоді на мене.

Я був приголомшений і водночас почував себе цілковитим ідіотом. Я тримав у руках відповідь на свої сумніви — монументальний, уже визнаний світом роман, який, цілком можливо, залишиться в скарбниці світової літератури. Але в глибині душі я був радий і навіть трохи гордий, що допоміг Чаттертонові написати цю книжку. Півтора року — дуже короткий термін, а ті тисяча вісімсот фунтів, які, здавалося, я витратив даремно, були дуже скромною платнею за твір такої високої якості. Я навіть не шкодував, що розірвав вигідний для себе контракт, згідно з яким мав одержати половину прибутків з роману. Я відгукнувся на чек таким посланням: «Дякую. Тисяча поздоровлень». Ці слова я написав від щирого серця. Я хотів зустрітися з Чаттертоном, але він, певна річ, був надто заклопотаний, пожинаючи лаври успіху, якого досягають лише поодинокі письменники, хоча всі (що б там вони не казали) його прагнуть. Він зустрічався з читачами, ходив на звані обіди, давав інтерв'ю, виступав по телебаченню, одержував замовлення на статті та оповідання, виступав перед широкою публікою. Він був на гребені слави, його книжка тріумфально сходила на вершини, а її автор справедливо заслуговував найвищої хвали.

Трохи згодом того ж таки року я випадково зустрівся з ним у готелі «Шіккаділлі». Він сказав мені, що йде на вечірку. Судячи з його елегантного фракка, то мала бути зустріч на дуже високому рівні.

— Як поживає ваша книжка? — запитав я, після того як ми перекинулися кількома незначущими словами.

— Успіх триває, — відказав він. Його ледь іронічний погляд збентежив мене: здавалося, він чекає, що ж я тепер скажу про його книжку. — Гадаю, наближається до півмільйонного тиражу. Я щойно продав дозвіл на створення кінофільму.

— Що ж, вітаю вас, — сказав я цілком щиро. — Я завжди пишатимуся з того, що допоміг вам.

— Допомогли? — здивовано перепитав він.

— А хіба ні? — збентежився я. — В ті півтора року...

— А, ви про те! — сказав він, мовби йшлося про якусь не варту уваги дріб-

ничку. — Звичайно, тоді ваші гроші стали мені в пригоді. Але ж ви ніколи посправжньому не вірили в мене, хіба не так?

*З англійської переклав
Віктор КОЛЕЧКО*

Заставка Олени Болдиревої